

Detta är en avskrift av tre artiklar införda i Stockholms Dagblad 1906-08-26, 09-01 och 09-06. Författare var Cecilia Bååth-Holmberg.

/Bernt Mevik

Storlien

1.

En vis man, som jag väl känner, yttrade en gång: ”Jag har endast en princip, den, att aldrig ega några principer.”

Också jag hade en gång en, som jag trodde, orubblig princip: intet i världen skulle förmå mig att styra kosan mot norr, när ångare och iltåg kunde föra mig till kontinenten med dess rika kulturlif.

Men det oakadt var jag en dag – det är nu några år sedan – tvingad af lång sjukdom och min läkares maktord på väg norrut med Storlien som mål.

Blotta namnet var mig då skräckinjagande. ”På Storlien vill jag bygga mig hus, när jag blir gammal och trött”¹, har en annan vis man sagt; dit skall man fara, när ens lif ändå ej har något mera att bjuda, när man i alla fall intet har att hoppas på. Storlien är köldens och ovädrens rike, där bo fasan och rädslan, där hvirfla stormens andar natt och dag sin häxdans.

Mitt mod sjönk allt mer och mer alltefter som tåget på andra sidan Ånn mödosamt flåsade upp för det sista svåra stigningarna och in i de mörka snötunnlarna. Den mäktiga fjällkedja, som i allt högre majestät rest sig från Oviksfjällen vid Storsjön och aflösts af Åreskutan och Mullfjäll, af Bunnerfjällen, Snasahögarna och bakom dem Syltopparnas hvassa spetsar, ökade intrycket af stor och hemsk ödslighet.

Så började snödrifvorna längs järnvägslinien, snö låg öfver högslätten, snö på fjällen. Björkarna späda stammar på en sluttning mot söder hade strålat ut små värmeringar och smält snön närmast omkring sig, men löfvet satt ännu inom knoppens skyddande hylsa. Luften var kall, +2 gr. Celsius, och yrande snömoln drefs af västanstormen emot en, så att det sved i ansiktet.

Och där nere i Mälardalen var julisommar med smultron och rosor!

Så kom östanvinden!

Den dref undan de norska köld- och ovädersböljorna västanfrån. Solen lyste, det blef varmt, fyra, sju, ja öfver tolf värmegrader! Det blef ljus öfver fjällen, ett flödande ljus af värme och klarhet. Snön smälte, löfven sprucko ut och spreda sin vårdoft i den underbara, rena, aldeles genomskinliga luften. Gök och bofink hördes rundt omkring. Hela natten var full af jubel: natten själf flydde, ty solen gick ned kl. 11 och upp kl. 2; när de mäktiga Snasarna i öster rodnade i den svunna solens reflexstrålar, drog visserligen en skugga öfver Storliens sanatorieplåtå, liksom förebådande ett inbrytande nattligt mörker, men midnattstimmen var ännu ej inne, när ett gyllne skimmer åter göt sig öfver hela platsen, den nya dagens förebud, som hälsades af tjärnarnas beckasiner, af skrattarhanar och fjällpipare.

Snart var sägnen om Storliens skräckfyllda hemskhet en fördunstad fantasi, af sol och nystärkt hälsa skingrad, såsom västanmolnet bortdrifves af östanvinden.

Ingen där nere i högsommarvärmerna kan ana den vårens ljuflighet med sippor och björkdoft, fjärilar och fågelsång, som man med alla sinnen insuper på Storlihöjden eller, som detta fjäll rätteligen heter, Skurdalshöjden. Det är östanvinden från Sverige, som bringar solskenet, värmen, den rika fjällväxtligheten; det är västanvinden från de norska fjällen, Glucken, Fonn-Fong- och Stenfjället samt från Atlanten nedanför dessa, som välta skymmassorna öfver oss. Men de nyss så svaga och ängsliga sökarna efter hälsa, män och kvinnor, rädas ej längre; de vika upp sina byxfällar, de skörta upp sina kjolar och uppåt bär det i storm och slagregn, och

Verner von Heidenstam.¹

ögonen bli käckare, kinderna rödare, mod och nerver stärkas allt mer. Ty detta just är det viktiga och rätta storlivädret, det ger kraft och spänstighet och tar bort veklighet och pjunk.

En varm storlisommar, utan snö och regn, säger man här uppe, är förspild och förlorad. Trött och modlös, som man kom upp, far man åter ned.

Dess bättre: äfven en solsommar som i år behöfver man ej sakna stormens och slagregnets kyliga friskhet!

Den strykande vinden, som far fram öfver högfjällsvidderna, tar med sig bort sjuka tankars och sjuka nervers rädsla; den stärker hjärta och lungor, mod och lifslust; den väcker till handlingskraft. Den och fjällen gemensamt egga till öfvervinnande af hinder. Man vill ut, upp mot höjderna, öfver myrar och öfver raviner. För hvarje 100-tal meter man har bakom och nedanför sig växer själfkilliten; den lätta luften liksom bär en uppåt, och snart står den nyss så nervslitne, klenmodige där som en åter handlingskraftig människa, och som en sådan återvänder hon till sitt arbete därnere i låglandets städer och samhällen, och han skall genom kraftig och nyttig verksamhet bära hälsans vittnesbörd om Storliens vidder; luft och ljus.

Men längtan till solvidderna i norr bor nu outsläcklig inom honom. När i Mälardalen julisommaren nalkas med jasmin och rosor, trånar han efter hjortronmyrarnas något beska, aromfyllda doft, efter en dryck af fjällforsarnas klara vatten, efter att andas den lätta luften och efter ljuset där uppe, som ingenstädes i världen är så skönt och flödande som här. Och inte minst längtar man efter fjällängarna, som ingenstädes stå så kraftigt och saftigt gröna och strålande af solgullsblommor – ja, man längtar efter västanstorm och yrsnö, efter att genom ovädersbyar kämpa sig upp mot den högsta höjden och känna lifskraften växa.

Det är ej underligt, att den som förnummit detta senare, återvänder hit hvarje sommar decennier igenom i obruten följd. Det är med en känsla af hemglädje man år efter år åker in i den långa mörka stationshallen och sedan vandrar upp till ”norska hotellet” eller sanatoriet, en till det yttre nog så vänlig huskomplex strax ofvan stationen på en liten solig platå med en terasslik grön vall, gladt strålande af Jämtlands solblomma, annars rätt och slätt smörblomma kallad eller ranunculus acris, den bittra. naturens mäktiga kraft och storhet har ofta försonat en med det människoverks brister, som just bär namnet Storliens sanatorium. men ej sällan har man under årens lopp med undran sport: hvarför detta ”norska hotell” på svensk mark! Hvarför har Sverige så illa tillvaratagit denna plats? När naturen bjuder så förstklassiga läkemedel i större och skönare mängd än t. ex. på något norskt sanatorium i Norge, hvarför då ej ordna ett verkligt svenskt högfjällssanatorium här? Kan Norge uppehålla en hel rad sådana kurorter, så skulle väl Sverige kunna rå med en, särskildt när den i så många hänseenden är de norska öfverlägsen. Hvarför, så har man frågat sig, skall Storlien bära denna halfnorska prägel, hvarför har här så länge saknats svensk flagga och svensk inomhustrefnad? Denna sista fråga har man regelbundet gjort sig, hvarje gång den ”norska vinden” från västan drifvit en in i den lilla svagt ombonade kammaren, där man missmodig suttit på golvet med sin från Östersund efterskrifna spänknif och spänat stickor af motspänstiga sura vedpinnar och fåfängt sökt blåsa eld i de små retsamma norska kaminerna.

Man har tyckt, att detta gränsland med sitt viktiga pass under det norska Stenfjället, om hvars befästningar den svenska militären under sin gränsbevakning här i fjor² voro väl underrättade, borde vara i ”ren svensk” ego. Det är bekant, att framsynta norska läkare till fullo förstätt Storliens värde som kurort, och att man sedan länge fruktat ett uppvaknande af svenskt medvetande häraf. I dess nuvarande skick, som uteslutande sommarort och med starkt begränsadt utrymme, var konkurrensen så godt som ingen; men i kraftiga svenska händer! Då

² Krisen vid Unionens med Norge upplösning under juni till oktober 1905.

skulle Storlien bli en fara för Norge eller åtminstone för dess sanatorier, och kanske icke ens Voxenkollens³ praktgemak då skulle verka så bländande på svenska sinnen som nu.

Storliens sommargäster har dock med tillfredsställelse funnit sig i sakläget på Storlien, detta tack vare de jämtländska högfjällens medicinske upptäckare, d:r Westerlund, som sedan 25 år hvarje sommar vistas här uppe. Härom mera i det följande.

Att med Heidenstam säga, det man på Storlien icke längre tänker på växtlighet och grönska, är ganska orättvist. Jag skulle tvärtom vilja kalla Storlien för en botanisternas lustgård, och äfven en vanlig olärd blomstervän kan här fröjda sig åt färgrika praktfulla blommor, sådana man icke får skåda dem längre ned åt landet.

I nästa lilla bref skall jag föra läsaren med mig på en den skönaste blomsterprydda fjällväg som norra Europa torde ha att uppvisa.

Först några ord om Storliens beryktade ödslighet. Dalen, som starkt vidgar sig åt väster och släpper in ljus, sol och gyllene aftonrodnad, är gladt lifvad af det lilla stationssamhället med dess många flaggstänger och nätta hus af hvilka några ligga i en lund af björkar, visserligen med snedkrökta hvita stammar, men tätt löfvade, och på en skön gräsrik terass, så saftig och glad i färgen, som endast högfjällens sol och atlantvindens fuktighet i enastående förening kunna åstadkomma den. Prydnadsgrupper af vinbärsbuskar och rabarber stå invid stugorna. Här och där har någon hoppfull man odlat upp ett litet potatisland mot solsidan; det göres också nyodlingar för hafre till grönfoder.

De människor, som befolka det lilla stationssamhället, äro glada och vänliga, de pryda sina stugor utan och innan, de äro nöjda med sin tillvaro och ha om sommaren en lite extra inkomst genom att hyra ut rum åt luftgäster. De stanna gärna kvar häruppe, och de som flytta göra det mest för barnens skull. Storlien har nog en småskola, men vederbörande, så har man sagt mig, har ansett lämpligt att till lärarinna i denna anställa f.d. hushållerskan för lapphemmet i Ånge⁴; en lappgumma, som icke längre orkade sköta hushåll. Den undervisning hon meddelar lär också vara sådan, att de barnrika banfamiljerna nödgas draga sig till trakter med ordnad skolväsen.

Invid stationen är en liten sjö med klappbrygga, tvätthus och en videplanterad holme för banfolkets trefnad. Söder härom, uppe på den södra högfjällsplatån, ligga flera små tjärnar, ibland, såsom det första år jag var här, nå drifvorna ännu i juli ned till vattnet på skuggsidan, men på solsidan står björksnåret grönt, och skrattarhanarna därinne väsnas ilsket åt de badande sommarfrämlingarna, som med förtjusning hoppa ned i det friska fjällvattnet.

De egentliga fjällvandringarna ställas uppåt Skurdalshöjden, på hvars nedre platå sanatoriet ligger, 600 mtr öfver hafvet. Goda vägar, under årens lopp anlagda på gästernas bekostnad och under ledning af Storliens beundrare den kände öfveringenjören Danielsson, föra i sakta höjning uppåt, först till en öfre björkbevuxen platå, en den härligaste plats för en ny sanatoriebyggnad, med rundblick öfver den mäktiga fjällvärldens snöskimrande toppar. Den barrierskyddade vägen löper invid en brant ravin, där en undervärld af rik växtlighet gömmer sig i lä för storm, värmd af sol och vattnad af stänk från den skummande forsen, som ibland efter en regnperiod brusar likt ett vildt fall, ibland silar som en vacker rännil öfver de slipade skifferlagren, det är myrarnas klara vatten, som kommer ned här. Öfverst bär fallet det stolta namnet Niagara. Här bilda klipporna ett grotliknande skydd, där bänkar bjuda hvila, liksom för öfrigt längs alla vägar här i fjället. En bro leder öfver, och nu bär det på allvar upp mot höjden, ifall man ej först vill hvila i skyddshyddan. Snart når man trädgränsen, luften blir allt lättare och slutningen lyser af blommor i klara färger.

Vid "fjällbron", där vattnet strömmar i en djup fåra, ligger oftast snön kvar hela sommaren, men tätt intill snökanten växa hela fält af den eljest så sälsynta ljusröda azaléan, i

³ Voksenkollen var ett berömt kurhotel ovanför Holmenkollen i Kristiania (Oslo). Byggt 1900 av Cristian Lund-Holm, och nedbrunnet 1919.

⁴ Menar hon Ånge, Undersåker, där det sedan 1885 fanns ett Lappbarnhem som sedan 1913 blev Nomadskola?

högsommarvärme och solgass slår man snöboll och plockar famnen full af fjällets vackra blommor.

Äntligen når man toppen, nära 900 mtr. med dess hydda. Och fjällvärlden ligger i gripande majestät för ens blickar.

Mot norr har man Skurdalshöjdens myrmarker och tjärnar bortåt Skurdalsporten, där ”stenen i grönan dal” faktiskt ännu ligger, fast så svåråtkomlig, och där den gamla pilgrimsvägen till S:t Olafs helgedom i Nidaros gått fram. Anianskutans och Middagsfjällets toppar synas långt i fjärran.

Ödemarkens storslagna vildhet verkar här nästan förskräckande. Men vänder man blicken mot öster och väster, så ser man fjällvärlden i dess hela majestät och dock tjugande vänlig, ja glad trots sin ödslighet. En krans af snöfjäll liksom slår ring kring denna tiomilsvida högfjällsslät, med dess många sjöar, som gifva taflan lif, och färg: Ånnsjön med otaliga holmar, Gefsjön, Rensjöarna, Visjön och ännu andra små och stora fjällvatten, som glimma och glittra och locka till långvandring, järnvägsstationerna vid Enafors och Ånn lysa gula som jättelika hjortronsklungor på myren. Längst i öster ha vi Åreskutan, långt långt borta anar man Oviksfjällen, närmare ser man Bunnerfjällen med sina ”stötar”, här, nästan nära, resa sig Snasahögarna, de skönaste och mest imponerande af alla fjäll, bakom dem åter sticka Sylarna upp sina hvita toppar; också en bit af Helagsfjället synes här uppe. Så kommer den norska Glucken, Stenfjället med sina snöstrimmor, snötopparna öfver Meraker och som ett oändligt stenhaf hela den norska fjällvärlden neråt Trondhjem.

Cecilia Bååth-Holmberg

2.

Man kan säga, att Storliens natur visar ett trefaldigt kynne: här uppe norrut mot Skurdalsporten med dess isiga dödstystnad, råder ett tragiskt drag, det är det skrämmande och hemska det sterila och kala.

Bakom själfva dalen mot Snasahögarna bär naturen en manlig, kraftsporrande uppsyn; en dramatisk prägel hvilat öfver landskapet med dess höga fjälltoppar, det hvassa ”Kyrktaket”⁵, den mörka ”Blåhammarkläppen” och de hvita Sylarna, hvilkas öfversta topp alltid sticker svart af mot den eviga snön, hvass och så vresig, att denna aldrig får fäste där.

Storliens idyll, dess kvinnliga element så att säga, leende, glädtigt, fullt af vänlig och tjugande skönhet, det finner man på den sälsynt fagra fjällsida, som leder till ”Västra Kumlet”. Vägen går genom en liten doftande björkskog; fjällbäckar störta ned genom djupa klyftor, och stänket glittrar i det fotshöga gräset. Här ha vi samtidigt vårens och högsommarrens flora i oanad yppighet, som fullkomligt nedtystar talet om ödemark. Här lysa hvitsippan och den lilla *trientalis*⁶ hvita inne i snären. Den lilla blå tätörten, *pingvicula vulgaris*, hör till de täckaste; ej för intet betyder dess latinska namn ”den lilla feta”; det är en glupsk liten köttätande växt, och dess klibbiga ljusa bladrosett är full af insekter, som absorberas och göra kons mjölk ”tät” eller lång och egendomligt sur.

Vidare ha vi stormhatten, den jättelika *aconitum*, alnshög *ranunculus*; den gula läppblomman *rhinanthus minor*⁷; smärt och fin står här ”den gyllene jungfrun” med reslig gul blomspira; vit och röd *orchis maculata*⁸ ger ängsslutningen ett fagert skimmer; den vita *pyrolan* med porslinsklara klockor växer tätt i gräset, liksom *epilobium montanum*⁹, den

⁵ Getryggen?

⁶ Skogsstjärna

⁷ Ängsskallra

⁸ Jungfru Marie nycklar

⁹ Bergdunört

vanliga ”räfrumpans”¹⁰ kusin, en äfvenledes hvit fin liten blomma med spetsiga rödaktiga blad, och invid vägen står i rader *polygonum viviparum*¹¹, den mångknäiga med sina röda frön, som gett den namnet ”viviparum”, den som föder lefvande ungar.

En synnerligt rar fjällväxt lär en hvit *ranunculus*¹² vara, hvars blad likna *aconitum*¹³.

Naturligtvis frodas här lingon- blåbärs- och käringris, krypbjörk och grått fjällvide. Den lilla vackra *potentilla tormentilla*¹⁴, min barndoms skånska älsklingsblomma, lyser också här uppe som solstänk bland all den brokiga frodigheten, och i kapp med denna den lika sommarglada gula *viola biflora*¹⁵.

Daggkåpan bjuder sin klara vattendryck i de kupiga bladen, och den stora familjen *cornus*¹⁶ kläder alla lindor och trifs gladlynt öfverallt, där den får växtrum. Den lilla, också botaniskt rara *silene*¹⁷ bildar hela ljusröda fält, och här och där ser man en astragalusbacke – *astragalus alpinus*¹⁸ – som en liten blekgrå blomsjö, färgad av den fina ärtväxtens blomrefvor.

Här bland björkar och blomsnår hålla skrattarhonorna till i massor: här har bofinkhonan sitt bo, härifrån ljuder hennes makes klara drill ned öfver dalen: här gal göken, och här gnäller fjällpiparen. Längre upp, strax ofvan trädgränsen, är fjällripan i sitt rätta element.

Också här är en hvilhydda, men vägen är så bekväm och stiger så sakteliga, att man utan möda når höjdpunkten, Västra Kumlet, invid hvilket vanligen plär ligga en rätt ståtlig drifva.

Här uppe ofvan trädgränsen växa idel sällsynta blommor: den lilla *salix herbacea*¹⁹ med rödbrun frukt, *salix reticulata*²⁰, hvars blad äro rutade i nät, azalea procumbens m. fl. Och tar man vägen hänsynslöst öfver fjäll och myrmarker bort mot ”toppen”, som Skurdalshöjdens högsta punkt kallas, så skall man finna en rik mängd af den fagra och poesiomsväfvande *dryas*, den hvita fjällsippan med dess små grå blad.

Må ingen komma och tala om Storliens ödemarker och kala fjällnatur!

Här på Västra Kumlet är man nästan rakt öfver riksgränsen. Å ena sidan blickar man ned öfver Storlidalen, som ligger där så tjusande vänlig i gyllne aftondager. Å andra sidan ser man den norska Tevledalen med små grå gårdar på en älfomsluten äng; mellan oss och dem störtar ”Brudslöjan” ned, och långt bort i väster framskymta Merakerdalens mörka skogar.

Det var en tid – det är nu redan länge sedan – då man häruppe vid anblicken af det storslagna norska fjällhafvet med dess dalar ibland kunde stämma upp: Ja, vi elsker dette landet. Den tiden är förbi. Man kan ej mera som förr älska det landet, och dess mörka stenfjäll midt emot förefalla snarast som en hotande näfve, knuten mot oss och vårt eget land.

Men här på denna stolta utsiktspunkt tycker man sig dock stå på ett Nebo²¹, hvarifrån man kan blicka ned i ett ungdomens och framtidens land. Och detta söker man ej, som fordom skedde och ännu göres af många halfsvenska demokrater, i väster, i Norge. Det ligger dess bättre vid fjällets egen fot; det är vårt eget svenska land, norrut, österut, söderut, så långt som kärlekens och hoppets öga når.

På Storlien behöfver man aldrig göra någon egentligen mödosam fjällbestigning; man är redan uppe, och de präktiga vägarna föra bekvämt vidare.

¹⁰ Mjölkörtens

¹¹ Ormrot

¹² Vitsippsranunkel

¹³ Nordisk stormhatt

¹⁴ Blodrot

¹⁵ Fjällviol

¹⁶ Korneller – här förmodligen *Cornus suecica*, Hönsbär.

¹⁷ Fjällglim eller ev. Rödblåra.

¹⁸ Fjällvedel

¹⁹ Dvärgvide

²⁰ Nätvide

²¹ Ett berg i Gamla Testamentet varifrån Moses såg ut öfver det land där hans folk skulle komma till ro.

Man kan dock gå milsvida promenader utan någon stigning alls, ty högfjällsplatån utsträcker sig åt öster och söder nästan så lång ögat når, och man rör sig i alla fall på 600 meters höjd öfver hafvet.

En sådan promenad är till ”fjällmejeriet”²². Österut mot svenska sidan går den s.k. ”landsvägen”²³ backe upp och backe ned, öfver strida, klara åar och bäckar, krökande sig kring myrarna, genomskärande idylliska, stormpiskade björkhagar med härliga blåbärssnår. Sköna hjortronlindor kanta denna underliga väg, som först sedan den i fjol af de svenska soldaterna försågs med broar blifvit om ej körbar så gångbar. Hela skogar af den stolta ”Kung Carls spira” prunka invid de små tjärnar, af hvilka en större nära järnvägen är en omtyckt ”klappsjö” med friska, gröna stränder; här invid har stationsnattvakten sin af torfvor byggda jordkoja, där han kryper in och sofver hela dagen för att om kvällen uppenbara sig i sin underliga, för fjällkylan afsedda nattdräkt.

Lite längre fram ligger banbetjäningens skyttepaviljong, och bör det bemärkas, att denna man må väl säga gränsvakt är besjälad af stark svenskhet och ifrigt sträfvar att utbilda sig till goda skarpskyttar.

Sverige utmärker sig allmänt för sina väl vårdade banvaktstugor, som alltid gifva den resande utländningen ett intryck af den svenska renligheten – så vida öfver t.ex. hvad man ser i Norge. Här uppe i fjällen äro de rent af som vackra oaser. – ”N:r 403”²⁴ lyser på långt håll med sitt röda tegeltak som ett muntert färgstänk i allt detta myrmarkens och fjällens grå, gröna och hvita. Stugan ligger högt på en backe med rik odlad vall, sin nätta öfverbyggda brunn och sin friska rabarbergrupp. ”N:r 402”²⁵ i sin lilla björkbacke är lika prydlig och vänlig. Sådana små kulturfläckar lär man sig beundra och älska här uppe i fjällen.

Efter 6 å 7 km. vandring är man framme vid fjällmejeriet, tätt invid grosshandlar Kempes jaktvilla. Det anlade för omkring 20 år sedan med stora kostnader och hade då 63 kor och 3 hästar. men den för betesvallen utsedda och odlade sluttningen hade orätt läge och fick för litet sol; hela den stora planen att visa huru väl man skulle kunna idka mejerirörelse i högfjället föll alltså för en felberäkning. Nu står den långa ladugårdsbyggnaden nästan tom. Dess öfversta del är emellertid inredd till bostad åt arrendefolket, hvars 3 tama kossor beta utanför. Det är ett mycket inbjudande, varmt och rent litet hem, nymålat och nätt, med hvita gardiner, välskötta blommor, fina möbler och en vänlig, snygg gumma²⁶, som bjuder fet fjällmjölk ur blanka glas.

Aftonbladets vackra karta öfver Sverige hänger på väggen; Medborgarens bok²⁷ och Arndts postilla²⁸ ligga på bordet.

Dessutom stå fem snygga rum med kök obebodda och vänta på någon af kulturlifvet utjäktad människa, som trånar efter absolut ödemarkshvila – en vänlig ödemark likväl, med härlig äng, björkskog och Visjön nedanför med präktiga metplatser, en ödemark med rik tillgång på mjölk och smör och för 15 kr. i månaden till järnvägen rätt att få hållplats så godt som utanför dörren! Med Snasatoppar och Bunnerfjäll som gränsvakt i öster, med Åreskutan som en ståtlig kupol i nordost, med västerhimplens ljusning öfver Skurdalshöjden med dess runda ”Storlitopp”.

²² Jämtlands Fjällmejeri AB hade verksamhet i Visjön 1885-1886. Delägare: Friherre Oscar Dickson, Grosshandlare Seth M. Kempe, Konsul Frans Kempe, Fil.dr Severin Axell och V.Häradshövding M. Axell.

²³ Materielvägen till järnvägsbygget mellan Storlien och Enafors började byggas 1877.

²⁴ Åsvallen?

²⁵ Ripån?

²⁶ Sven Fagerströms hustru?

²⁷ En bok i statskunskap av Gustav A Aldén från 1896

²⁸ Tysken Johann Arndt 1555-1621. I postillan finns gammal paracelsistisk naturvisdom.

Ett annat omtyckt mål för en vandring är Storvallen, 5-6 km. sydost om Storlien, 3-4 grå gårdar med torftak, strödda på en underskön äng, doftande af *millefolium*²⁹, *ranunculus*³⁰, *rhinanthus*³¹ och otaliga andra växter och gräs. Vägen för öfver backar och myrar och har på sista tiden blifvit helt ståtlig; man kan tydligt urskilja den och gå den utan att sjunka ned till knäna, och det är mycket i denna trakt – hur hästen kan draga fram kärran är däremot svårare att förstå.

Den första bron går öfver den kallbäck³², som, kommande från de mörka tjärnarna, bildar den norska Nördalsälven. Så passeras vattendelaren, som åtskiljer svenskt och norskt vatten, och nästa bro går öfver Enaälven³³, här en smal å, upprinnande ur träsk och myr nedanför Räckdalshöjden, den långa ås eller ”vale”, som innesluter den lilla högslätt, där Storvallen ligger. Rundt om skina stora drifvor, som aldrig försvinna, ej ens under heta somrar; ja ej ens en dag som denna med +22 gr. Celsius tar på dem. Den lilla ån med sitt klara vatten blir snart en bred älf, som så småningom sväller ut till en af norra Europas skönaste floder, ty i både majestät och idyll kan Indalsälven täfla med Rhen och Donau.

Från myrarna stiger den beska och starkt kryddade doften; hjortrontufvorna stå mörkgröna med röd kart; ängsullen växer med hög och ullig vipa i sirliga breda ringar som älflöjor öfver denna osäkra gungande dansbana, som endast luftalfers lätta fötter kunna trå.

Midt genom den stora ensamheten går kulturbandet telefonråden, hänsynslöst framdraget öfver myrarna bort till en af de grå stugorna på den guldsållade ängen. Den kommer ej från ”stora världen”, den kommer endast från en annan liten stuga: ”Det är så roligt om vintrarna, då man sitter här, att höra en röst i ensamheten!” Därför har man satt upp en liten privat ”taltråd” till nästa ensamma stuga³⁴ en half mil bort.

Om sommaren är ensamheten ej så förskräckande: från sluttningarnas rika betesmarker ljuda kornas och fårens skällor; getterna bräka och killingarna svara på deras rop; nu mot aftonen samlas hjorden, och med spända jufver ila getterna hemåt, längtande efter fållan, stäfvan och husmodern, som skall befria dem från den rikliga mjölkens spänning.

Man följer den snabbt framilande hjorden till en af de grå stugorna, den enda som fått en smula af kulturens förfining: fönstren ha gardiner, och den rensopade stugan är friskt löfvad; på väggen bredvid oljetryck i hemgjorda ramar hänger gitarren, och den unga flickan med glänsande buckligt hår, bjuder fjällmarkens läskedryck, gul och god fjällmjölk. Om vintern sitter hon här i den stora tystnaden och syr på sin maskin samt sjunger med sin klara röst till gitarren ”salmer och andeliga visor”, medan stormen ryter nedför Räckdalshöjdens sluttning och hopar snön i sådana massor, att af de små grå husen knappast mer än skorstenen synes.

Sommarlivets behag på Storlien når sin höjdpunkt, när man en morgonstund kl. 7, ger sig af med tåget till Enafors för att därifrån besöka de mäktiga Handölsfallen, som nästan kunna täfla med Tännforsen.

Enafors turisthotell, utmärkt skött af hr Möllner, ligger midt ute på en solrik, gullblommig äng och bjuder i sin vackra sal på god förplägning. En alldeles rak väg för genom ståtlig, tät skog af gran, björk och rönn ned till båtplatsen; skenbart alldeles bakom höja sig de svarta Snasahögarna med sina snöfält, och mellan grantopparna glimmar älfven.

Snart sitter man i båten, som snabbt ros utför den klara, breda floden; de gröna brinkarna äro skogbevuxna, rönnen blommor som bäst och björkarna växa rakt ut liksom för att dricka af älfvens vatten. Beckasinen flyger upp, skrämmd af årtagen; änderna häcka i strandens buskar: krak, krak, krak knorra ungarna, som just hålla på att lära flyga, medan en liten gråhvit mes

²⁹ Röllika

³⁰ Ranunkelväxter t.ex smörblomma.

³¹ Skallror t.ex. Höskallra, Ängsskallra.

³² SO Svarttjärn

³³ Täflan

³⁴ Förmodligen Enbogen (Rundhögen) eller så Enkroken.

sitter i en björktopp och småhisslar åt dem. Från snöfälten högt uppe störta bäckarna med, högljudt brus.

Fjällen slå kedja omkring; nederst den skogsbevuxna Tälbergsvale (”vale” betyder ett lågt fjäll, ”skogsvale” ett högländ); öfver Bunnerfjällens vitfläckiga kedja står en rund snökula, Gåsen och Tjallingklumpen – längre borta; här bakifrån tar sig Snasen ut som en pyramidformig kägla, speglade sig i älven.

Man lägger till vid båthuset, där häggen står i juliblom. Ängsullen är här så frodig, att man undrar, om den ej en gång kunde som kulturväxt bli för nordens textil, hvad bomullen blifvit under sydligare breddgrader. *Cardamine pratense*³⁵, på skånska den gråhvita ”pigesarcken”, frodas här lika bra som på sydsvenska ängar; den bruna *geum pyrola minor*³⁶ med sina klockor samt fina fräkenspiror kläda vägkanten, och linnéans gröna refvor locka till afvägar i skogen, som plötsligt går öfver i en stor hjortronmyr, den man måste passera på utlagda björkstammar.

Vägen kommer fram till en äng, hufvudsakligen befolkad af *rumex*³⁷ och rödskiftande *poa*³⁸ samt midt framför det stora Handölsfallet, som på något afstånd störtar ned mellan mörka skogar; man ser här bättre än på nära håll dess höjd, som från öfversta branten ned till Ånnsjön är 152 meter.

Ännu har man en lång bit att gå, innan man når målet; vägens längd är olika om man väljer öfre eller nedre fallet. Båda äro mäktiga och brusande.

Till det öfre har man att stiga uppför branta backar genom en liten bygd med snygga stugor, många barn och en midsommarberså af björkris. Men mödan lönas genom utsikten öfver den fagra Ånnsjön med dess små holmar och stora öar, såsom Granön med flera gårdar och hemman samt Årsön; älven slingrar i stora blanka krökar och faller stilla ut i sjön.

I täljstensbrottet strax bredvid, där de berömda och vackra Handöls tälgstenskaminer huggas och skulpteras, är ifrigt arbete; männen hacka den hvita talkstenen, sågarna gnissla genom blocken och det tunga, nästan feta stoftet yr omkring och gör den branta vägen upp till öfre fallet hal som af såpa.

Detta fall är högre och brantare än det nedre, som liknar en mäktigt stupande och i rasande fart framvällande svallvåg. Här uppe öfver afgrunden stå de ranka granarna med fjällkynne orörliga och våta af det evigt rykande stänket, och den fotsdjupa mossan är frisk och tvagen.

Det var i denna nejd som Armfelts karoliner nyåret 1719 efter Carl XII:s död gjorde sitt återtåg genom Tydalen från Trondelagen, denna fruktansvärda marsch i högfjällstrakterna under tre juldagars bitande köld och stickande storm. Och det visade sig här som i Ukraine³⁹, att tapperheten och modet hos Europas största krigare, de svenska karolinerna, intet betydde mot elementens makt. Ryssland och Norge frälstes vida mindre genom sina söners krigarduglighet än genom snöflingornas massvälde.

Borta i Ånn och Dufed stå nationella minnesmärken, resta på karolinernas grafvar.

Handöls by besöker man på hemvägen; där dricker man kaffe, och vill det sig väl träffar man på en eller annan lappgubbe.

Af de forna Handölslapparna finnas dock ej många kvar, sedan deras renar fördrefvos, emedan de fördärfvade ripäggen och därmed jakten: de flesta lapparna drefvo sina hjordar till Norge: de som bo kvar ha slutat sitt nomadlif; de ha lagt bort sina brokiga kläder, rifvit sina kåtor, bo i hus och odla jord; några få renar ha de visserligen kvar i fjället, men huru många säga de aldrig: ”ty då dö de, renarna”. De gamle sörja och sucka efter det fria lifvet och den varma kåtan, där hundar och människor sofvo på mjölsäckarna kring elden; men de unga vilja

³⁵ Ängsbräsma

³⁶ Menar hon Humleblomster, *Geum rivale?* *Pyrola minor* är Klotpyrola.

³⁷ Ängssyra

³⁸ Gröen

³⁹ Julen 1708 frös minst 2000 karoliner ihjäl i trakterna av byn Petrovka i Ukraina, under återtåget från Moskva.

alldeles icke mera löpa omkring i fjällen efter renar; de unge männen bli arbetare och de unga flickorna ha smak för ”civila” kläder, att bo i varma rum om vintern och att tjäna i städer.

Den sista stora renhjörd man sett häruppe, bestod av 700 djur, af den rike lappen Jon Persson hopdrifna vid Storlien till ögonfägnad för kung Oscar, när han en gång var på genomresa.⁴⁰ För besväret fick lappmannen af kungen en sedel.

”En så stor sedel har du väl aldrig sett förr?” sporde majestätet.

”Åh”, svarade Jon och vände fentian, det är precis hälften af hundra”.

Lappkapellet i Handöl är en liten oansenlig omålad träbyggnad. En gång hvarje sommar är det lappgudstjänst, och då samlas allt ”fjällfolket” – som bekant betraktas ordet ”lapp” som en föraktlig benämning – från långt aflägsna nejder och dalar, då förrättas barndop och altargång, och de omålade bänkarna äro fullsatta af det småväxta nomadfolkets sista spillror här i trakten.

Kapellet har ett gammalt altare, prydt med St. Olaf med yxan och Maria med barnet; predikstolen är vida yngre och bär årtalet 1649; dess inskrifter äro norska. Den lilla kyrkogården utanför prydes af många ljusgrå täljstensvårdar. Omkring dem frodas i fridfull enslighet jättelika blålockor.

Hemvägen leder längs älfbrinken, där strandpiparen springer och skriker tjip, tjip, tjip, fram till båtplatsen och genom en underlig skog, bladlös, askgrå, förvriden, ett skogens inferno; men man respekterar dem dock, dessa skäggiga granar och kalpiskade gråalar, som kämpat sig fram och ännu segt hålla sig vid lif.

Snart ilar vår båt åter fram öfver det svarta älfvattnet, i hvars djup tyckes gömma sig ett underland: Snasar och skyar, blommande rönn och gröna björkar, allt återspeglas i färg och klarhet, och granarna tyckas med sina toppar nå själfva älfbottnen.

Man hinner just att i Enafors intaga en härlig middag af tätmjök och röding, af fjällfår och hjortron, när kvällståget kommer flåsande från Ånn. Och snart är man åter i Storlien, där man för hundrade gången utbrister: ”Här är luft! Och här är hälsa”.

Cecilia Bååth-Holmberg

3.

Givetvis har ett Storlienvistande många utflykter på längre håll att bjuda på; man far till Ånn och ser på fjällkolonien; man far till Dufed, till Tännforsen, till Åre – för att nu ej nämna utflykter till Norge: Gudaa som plats för eftermiddagskaffet. Merakersdalen och Trondhjems domkyrka.

En promenad till Brudslöjan utgör också en ”utrikestripp” på andra sidan gränsen och är en mycket lönande sådan. men man återvänder alltid ”hem” med en känsla af att här uppe på Storliens höjder, här är, åtminstone för oss svenskar, det enda riktigt rätta fjällandet.

Man har naturligtvis också sina inomhusnöjen, när ovädren rasa alltför mäktiga öfver bergstoppen. Bland 100 gäster finnes det alltid någon musikalisk förmåga, ofta flera, som offerar sig för den allmänna glädjen.

Eller man promenerar i den långa stationshallen, där tågens ankomst från både Sverige och Norge utgöra dagens stora händelser; man passar på tidningspojken för att få sina färskas tidningar, man hämtar sin post, man gör affärer i det lilla butiksståndet – kort sagdt, det glädigare ”societetslifvet” på Storlien är koncentreradt just nere i denna hall, som första gången man beträdde den kom en att rysa. Tredje klassens väntsal är såsom bjudande det största utrymmet, också ibland föreläsningssal, särskildt om söndagarna, då ofta någon af sanatoriets prästerliga gäster håller gudstjänst – något sällsynt i denna trakt, hvars närmaste

⁴⁰ Enligt andra källor skulle det ha skett vid invigningen av mellanriksbanan i Storlien 1882-07-22

kyrka ligger i Dufed. Det händer också att Storlien tager sig en kurortsmässig prägel genom att anordna någon basar, såsom t.ex. i år, då tre dagar å rad stationshall och väntsalor förvandlats till en brokig och munter marknadsplats, där godt humör och goda viljor åstadkommo ett vackert resultat för bansamhällets duktiga skytteförening. En högtidlig fest var det, då svenska flaggan under fosterländskt tal och sång för första gången åter gick i topp på sin nya stång.

Under vackra kvällar samlas ungdomen till lek på sanatoriets stora gård eller också vandrar man fram och tillbaka på terrassen, från hvars trappa sommarens lilla sångkör sjunger svenska sånger, ända tills solen sjunker bakom norska fjällen och Snasahögarna börja glöda i purpur för att så småningom med en violett öfvergång återtaga sin svartblå aftonfärgton.

Detta fjällands hälsokraft visste man för 25 år sedan alls icke om.

Det var året efter Jämtlandsbanans öppnande 1883⁴¹ som d:r Westerlund reste hit för att undersöka de jämtländska fjälltrakternas lämplighet såsom högluftskurorter.

I samma syfte hade han förut studerat sådana anläggningar i Riesengebirge, Taunus, Schweiz m.fl. och fann vid jämförelsen; att i Jämtland borde fullt lika goda om ej öfverlägsna luftkurorter kunna uppstå.

Före honom hade ingen tänkt därpå och många betvivlade möjligheten af goda resultat. Men d:r Westerlund vidhöll sin åsikt, som nu efter mer än 20 år visat sig vara fullt riktig och som gjort Jämtland till Sveriges mest besökta fjällbygd.

Sedan han noga studerat luft- och höjdförhållandena i de genom den nya banlinien lätt tillgängliga trakterna, kom han till den slutsats, att just Storlien vore den yppersta plats för ett högfjällssanatorium, vida att föredraga framför både norska och andra utländska.

Skälen härför voro flera: först vistelsen inom eget land; lättheten för den sjuke att komma hit upp, dit vagnarna gå från Stockholm direkt upp på högfjället och så godt som fram till sanatoriets dörrar, då man annars vanligen får fara miltals efter häst på branta, ofta svåra vägar. Vidare den lugnande känslan för t.ex. en nervsjuk och af ängslan plågad människa att ej vara afskuren från världen, att lätt kunna återvända hem, att genom daglig post, telefon, telegraf, stå i förbindelse med de sina; lättheten för dessa att besöka den sjuke – allt detta förtager känslan af isolering och den ångest, denna brukar väcka.

Banan stiger småningom upp till 600 meters höjd öfver hafvet och till gränsen för trädvegetationen. Här ligger det n.v. sanatoriet; den svage och sjuke behöfver alltså icke möda sig med en kraftkräfvande fjällbestigning; den hälsostärkande luften fyller rummen, och äfven om man vore tvungen att ligga till sängs, skulle man snart röna dess lifvande verkan. Man bor ej i en trång dal, från hvilken man skall sträfva upp mot höjden; som redan betonats: man lefver och bor uppe på högfjället och andas dess tunna, rena, damm- och bakteriefria, nervstärkande luft.

Genom denna tunna lufts inflytande ökas både respirationen, cirkulationen och ämnesomsättningen i öfrigt, hvarigenom en starkt ökad aptit uppkommer. Dagens tre stora måltider vid de välförsedda borden bli också stora faktorer för hälsostegringen, och den två gånger i veckan ”lagenligt stadgade” vägningen på den stora stationsvägen är nog så behöflig för en lagom reglerad ökning af kroppsvikten eller för en för mången lyckad bevarad status quo.

Den långa dagen och det intensiva ljuset göra sig också tydligt märkbara på så sätt, att trötthetskänslan försvinner; man bli gladare och lättare i sinnet; man sofver ofta bra mycket mindre än där nere i hemmet, men detta är ej detsamma som ”dålig sömn” eller sömnbrist och alla intet att oroa sig för; ty man behöfver icke så mycket sömn som annars.

⁴¹ Invigningen skedde 1882-07-22

Tack vare höjden öfver hafvet besväras man här ej så mycket af fjällmyggen, som är så outhärdlig i Enafors, Ånn och längre ned; endast när värmen räckt några dagar, kommer den med östanvinden för att dock snart åter jagas af västan tillbaka ned i dalen.

Man känner sig ej heller inklämd mellan fjällväggar; man har många miles utsikt rundt omkring, och horisonten begränsas af alla dessa i det föregående nämnda fjäll; dagrarna öfver denna väldiga högslätt med alla dess sjöar, tjärnar, åar och forsar, skifta öfver vidderna violetta, purpuröda, svartblå, solglänsande.

Från det n.v. sanatoriet till ”toppen” är omkring 250 meter; till denna höjd, alltså nära 900 meter öfver hafvet, kommer man – jag betonar detta än en gång såsom ett enastående plus – utan ansträngning, tack vare fjällets svaga lutning, den goda vägen och de talrika hvilplatserna. Också den svage kan efter någon öfning lätt nå dit upp.

Man skulle kunna tycka, att 600 meters höjd är litet i jämförelse t.ex. med kurorterna i Schweiz och Tyrolen.

Höjdsanatoriernas skapare, d:r Brehmer⁴² i Görbersdorf i Schlesien, har dock genom noggranna undersökningar kommit till det resultat, att den bakteriefria sonen, som vid ekvatorn räknar omkring 18-20 000 fot öfver hafvet, sjunker mot norden, så att han t.ex. vid sanatoriet Görbersdorf på Riesengebirges sluttning ansåg den ligga mellan 1000-1500 fot⁴³. Alltså ligger Storlien långt öfver den af honom beräknade linien.

Den absoluta fuktigheten är, som bekant, i fjälltrakter mycket mindre än närmare hafvet. Man märker detta på Storlien genom den hastighet, hvarmed marken uttorkar till och med efter flera dagars regn.

För öfrigt torde Storlien vara den enda högfjällskurort åtminstone i Europa, som har godt af Atlanten och Golfströmmen. Storlidalen öppnar sig nämligen, som sagdt åt väster med sin stolta utsikt öfver de norska fjällen och Merakersdalen, som redan ligger nära 400 meter lägre än Storlien.

Som bekant når Atlanten genom Trondhjemsfjorden ända fram till stationen Hell. Genom Merakersdalen och Skurdalsporten föres denna hafsluft upp i högfjällen. Må vara att sommarens luftgäster ibland sucka öfver de molnmassor, som västanifrån vråkas öfver dem på deras bergstopp och som skocka sig där så tätt, som skulle man aldrig mer få skåda solen. man vet dock mycket väl genom erfarenheten, att man har godt af att vistas i detta moln, och äfven soldyrkaren börjar efter 2 –3 dagars värme med klar himmel och flödande ljus att längta efter det.

Mest märkes dock hafsvindens inflytande på vinterklimatet. Enligt uppgift af stationspersonalen är det betydligt mildare här uppe på Storlien än t.ex. nere i Enafors, Åre, Ånge och ännu längre ned. Storlien är därför en den härligaste vinterplats för idrottsmän och bjuder på ojämförliga skidbackar. Hvarför skulle man ej hit förlägga de ”Nordiska spelen”? Man riskerar sannerligen ingen snöbrist här, och hela världen har lätt att komma hit. Förliden vinter besöktes Storlien af 30 unga engelsmän, som bodde på sanatoriet och ej nog kunde prisa den ypperliga skidterrängen. Hvarje jul och påsk äro dessutom alla rum upptagna af idrottsungdom. Men mars och april lära vara årets skönaste månader på Storlien.

Hvarför då icke här få till stånd ett verkligt vintersanatorium, en centralplats för svenskt vinteridrottslif, en rekreationsort, stoltare och friskare än både det norska Holmenkollen och Voxenkollen! Tillräckligt länge har denna framtidsplats legat jämförelsevis outvecklad.

När d:r Westerlund, dess upptäckare, först kom hit, fanns här utom det nybyggda stationshuset endast en fallfärdig gammal grå stuga med tak af jordtorfvor, ”gamla Storlien”.

⁴² Herman Brehmer (1826-1889) byggde ca 1860 ett tuberkulossanatorium här.

⁴³ En fot = 0,297 meter. Värdet här motsvarar alltså 297,0 - 445,5 meter.

Egendomen var visserligen stor, 14000 tnl.⁴⁴ fjäll, myr och betesmark, men dess dåvarande norske egare hade aldrig tänkt sig att luft och höjd kunde vara något värda.

D:r Westerlunds skarpblick såg genast detta; han började sända sin sjuka hit, och en efter annan återvände botad eller stärkt, ja sådana som förgäfves sökt bot i Schweiz eller i söderns klimat återvunno på Storlien inom kort tid sin hälsa. Bland dessa var också f.d. professorn i fysiologi vid Karolinska institutet, sedermera sekreteraren i landbruksakademien Chr. Lovén⁴⁵, som för kroniskt bröstlidande besökt många klimatiska kurorter både i Schweiz, Afrika, Sydamerika o.s.v. Han fann emellertid så stort behag i Storliens luft- och höjdläge samt i den lättbestigliga terrängen, att han år efter år hvarje sommar vistades här och förklarade att Storlien var i Sverige den lämpligaste plats för ett högfjällssanatorium.

Tillsammans med honom uppgjorde d:r Westerlund i midten af 1880-talet en plan att inköpa Storlien och här bygga ett modernt tidsenligt sanatorium som skulle ligga på Västra Kumlets fagra skyddande sluttning. Denna plan strandade dock på egarens – den norska trondhjemsfamiljens⁴⁶ – beslut att själf uppbygga det n.v. hotellkomplexet⁴⁷.

Denna sak föll således utanför den svenske läkarens räckvidd, om han ock är den egentliga orsaken till att Storlien intill den dag i dag varit så starkt besökt af gäster. Hittills har det dock varit så, att med honom ha de kommit, med honom ha de farit, ett förhållande, som säkert beredt honom stor ledsnad. Ty han är utan tvifvel den förste som vill att Storlien skall uppsökas för dess egen skull, som hoppas och tror på en pånyttfödelse för denna plats genom anställandet af fast läkare och genom uppförandet af en praktisk och hygienisk nybyggnad, så att det blir möjligt att med trefnad vistas här alla tider af året. Säkert skulle han känna oblandad glädje, om det fattiga okända Storlien, han för snart 25 år sedan uppsökte, blefve en i verkligt stor skala välsignelsebringande svensk hälsoort. Sker detta, så är det framför allt hans förtjänst.

Och nu, sedan detta Storlien, den stora gränsegendomen omkring det viktiga järnvägspasset till Norge, öfvergått i så ädla svenska händer, har man allt skäl att hoppas på en sådan pånyttfödelse. Den nye egaren, konsul Oscar Ekman, som mer än någon annan i vårt land alltid på det lifligaste uppmärksammat och stödt svenska intressen, har genom inköpet af Storlien tagit ett nytt ärofullt steg i denna riktning.

Om och när ett nytt och större Storlien uppstår uppe på den öfre platån, där björkarna växa, dit järnvägshvisslingen icke når och med den stolta rundblicken öfver horisontens mäktiga fjällkedja, på just den plats där Storliens berömda läkare tänkt sig den, då skall detta i viss mening vara att eröfra ett stycke Sverige åt svenskarna genom att vända deras blickar och förhoppningar hemåt i stället för utåt.

Och då skall Heidenstam få rätt i sin spådom om Storlien; då ”väntar här uppe ett helt underland, sparadt åt framtiden, slutet inom sig själf, jungfruligt, knappast ännu förstådt och därför dubbelt lockande och förtrollande”!

Cecilia Bååth-Holmberg

⁴⁴ Ett tunnland = 4936,6 kvadratmeter. Ytan av egendomen blir då 691124000 kvadratmeter, eller 6911,24 hektar.

⁴⁵ Otto Christian Lovén (1835-1904)

⁴⁶ Fam Selander

⁴⁷ Klart 1888